

Oponentský posudek na diplomovou práci

Název práce: **Utváření a rozvoj studentské identity vysokoškolských studentů, jejichž rodiče nemají vysokoškolské vzdělání**

Autorka práce: **Bc. Taťána Škanderová**

Diplomová práce se zaměřuje na studentské zkušenosti s vysokoškolským studiem, a to specifiky u studujících, jejichž rodiče VŠ vzdělání nemají. Ačkoliv se jedná na poli sociologie vzdělávání a pedagogické psychologie o poměrně tradiční téma, v českém prostředí není zdaleka vyčerpané a nejsou v něm formulována funkční doporučení, o které by mohly vysoké školy opírat svá opatření. Práci s jejím sociálně-kritickým laděním tedy vítám.

Diplomová práce je zdařilá, působí vyzrálé a je z ní evidentní, že autorka se tématem zabývá již po dlouhou dobu. Seznámila se s mnoha existujícími výzkumy a relevantními teoretickými koncepty. Ty smysluplně uspořádává v rámci kapitol teoretických východisek. Oceňuji množství zdrojů, analytický vhled a komparaci přístupů. Na druhou stranu ale za slabinu považuji důraz na sociologické aspekty, zatímco psychologické mechanismy, včetně dopadů do oblasti emocí a výkonů jsou vždy jen stručně zmíněny (jakoby byly samozřejmé a nemusely být rozebírány). Psychologicky relevantní důvody, proč mají studující první generace nižší úspěšnost ve VŠ studiu, nejsou popsány systematicky – tj. nejsou roztrženy do oblastí a chybí zachycení mechanismů, kterými působí. Například jak přesně (prostřednictvím jakých mechanismů) nízká příslušnost k univerzitě snižuje studijní úspěšnost?

Z práce jsem získala dojem, že autorka se na téma dívá optikou vzdělávacích nerovností, které jsou studovány především v sociologické perspektivě, a proto došlo k větší akcentaci makro-pohledu (který vyvrcholil v kapitolách o historii vzdělávacího systému) a naopak k menší pozornosti vůči vnitřním procesům. Jako příklad uvádím pasáž na str. 32-33, kde autorka polemizuje s tím, že by VŠ používaly meritokratický přístup. Její úvaha je logická a opřená o adekvátní zdroje. Ovšem tvrzení, že vyučující „uměle rozlišovali mezi studujícími“, ukazuje lapsus, který vyplývá z chybějícího článku úvahy. Problém je totiž v netransparentnosti hodnotících kritérií, které tak mohou snadno odrážet stereotypy. Když autorka cituje Susan Fiske, nabízelo by se pracovat i s jejím pojetím stereotypu coby legitimačního nástroje sociálních nerovností (což je implicitně ve shodě s autorčím pojetím). Ovšem stereotyp coby mentální kategorie (tedy jeho psychologické pojetí) není v teoretických východiscích vůbec zaveden. Pokud by autorka pracovala s pojmem stereotyp a interiorizace stereotypů, např. v návaznosti na Stereotype Content Model, eventuálně na koncept Stereotype Threat, otevřelo by jí to nové obzory.

Empirická část představuje kvalitativní výzkum založený na rozhovorech. Autorka provedla rozhovory s 15 VŠ studujícími. Při představení výzkumu byla výjimečně dobře zpracována kapitola o volbě metod, průběhu sběru dat, zdůvodnění analytického postupu a zejména kritická reflexe vlastní lokace a pozice autorky. Tematickou analýzou autorka dospěla k identifikaci čtyř témat, která představuje v hlavní části textu. Text je čtivý, precizní, skvěle přechází mezi interpretativní a emickou rovinou, čemuž napomáhá dobře zvolené výtvarování. K této části nemám žádné kritické připomínky.

Diskuse a závěr jsou dobře zpracované, nicméně očekávala jsem větší ambici nabídnout na základě zjištění určitý teoretický model. Autorka sice přichází s řadou zajímavých zjištění (např. tendence k utilitárnímu přístupu ke studiu nebo snaha opřít identitu vázanou na studium o více složek), ale nepropojuje je do komplexního obrazu. Nabízí se například zkusit identifikovat hlavní rozdíl

v trajektoriích studujících, kteří dokázali a kteří nedokázali integrovat standardní identitu VŠ studenta/ky. V čem autorka vidí hlavní „křižovatku“ cesty integrace a dezintegrace/pseudointegrace?

Autorka ve své práci navazuje na vlastní bakalářskou práci. Prohlubování tématu je jistě výhodou – díky dlouhodobě budovanému porozumění stojí práce na pevnějších základech. Nejasnost však mám ohledně hranice mezi oběma pracemi. Ačkoliv se autorka několikrát na bakalářskou práci odkazuje, nikde explicitně neuvádí, jaká nová témata či data přináší diplomová práce.

Z formálního hlediska má práce přiměřenou kvalitu. Její struktura je jasná, obsahuje všechny náležitosti. Odkazování je až na drobné výkyvy řádné. Množství překlepů a gramatických chyb je spíše malé. Z hlediska požadavků na diplomové práce obhajované na katedře psychologie však došlo k překročení rozsahu. Horní doporučený limit je 80 normostran, zatímco text práce má 110 normostran.

Závěr: Diplomová práce Bc. Taťány Škanderové je zdařilá. Autorka prokazuje dobrou schopnost pracovat s odbornými zdroji a realizovat kvalitativní výzkum. Práce přináší zajímavá zjištění. Diplomovou práci doporučuji k obhajobě.

Otázky k obhajobě:

- 1) Autorka se hlásí k intersekcionalnímu přístupu. Ve výsledcích se však objevuje jen sporadicky (např. u některých žen identita saturovaná především partnerstvím, nikoliv studiem a prací). Jaký to má důvod? Může autorka u obhajoby představit hlavní výsledky, v kterých docházelo ke kombinaci zne/výhodňujících znaků?
- 2) Překonávání překážek může vést k pocitu vlastních kompetencí a síly. To však může být v napětí s pocitem nekompetence a slabosti v jiných oblastech. Z napětí mohou vyvěrat různé obranné mechanismy. Identifikovala autorka nějaké obranné mechanismy? Jak rozumí jejich úlohu v procesu tvorby identity VŠ studenta/ky?
- 3) Kapitola 3 se věnuje nerovnostem, ale koncept ne/rovnosti bohužel není podrobněji analyzován. Autorka vychází z Gregera (2006), který v návaznosti na J. Colemana (1968) operuje s rovností v přístupu, podmínkách a výsledcích. Může být toto rozlišení typů ne/rovnosti užitečným teoretickým nástrojem i pro interpretaci samotných rozhovorů?

V Praze, 5. 9. 2023

Irena Smetáčková